

Dinamica interlingvistică vs dinamica intralingvistică în toponimie

Vlad Cojocaru

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași

Le sujet de la dynamique des structures toponymiques a été déjà traité en liaison avec le processus de l'intégration toponymique dans les zones bilingues. Nous proposons ici l'étude de la dynamique *intralinguistique* qui doit compléter l'analyse de la dynamique de ces structures au plan des interférences toponymiques. Au plan intralinguistique il y a une concurrence permanente entre les noyaux dénominatifs et les structures engendrées autour d'eux, qui provoque la même dynamique. Nous proposons de même l'extension du concept de remotivation en toponymie aux phénomènes qui se produisent durant le fonctionnement des structures toponymiques: changement du rapport de désignation, changement des relations entre les composantes des structures toponymiques, modification de la qualité du terme générique et spécifique respectivement au cours du processus d'intégration toponymique.

1. Ernst Eichler și Rudolf Šramek au adus în discuție problema dinamicii structurilor toponimice în procesul integrării (top)onimice în zonele bilingve. În tezele prezentate la Simpozionul internațional de la Leipzig, aceștia subliniau faptul că, în cursul procesului de integrare toponimică, în afară de adaptarea fonetică și morfologică a numelui în limba-țintă, este atestată de asemenea și *reinterpretarea* numelui demotivat: estomparea legăturii cu punctul de plecare poate provoca refacerea relației referențiale (Eichler, Šramek 1984: 9-19). Noi am documentat existența unei dinamici și în cazul relațiilor dintre câmpurile toponimice la nivel intralingvistic.

2. Într-o serie de contribuții am încercat să aducem în discuție câteva aspecte noi în problema interferențelor toponimice, mai exact în ceea ce privește dinamica interlingvistică, dar și în plan intralingvistic, unde am oferit exemple care să ilustreze o dinamică specială.

În planul relațiilor interlingvistice, propunem extinderea conceptului de remotivare, în toponimie, la fenomenele care se manifestă în cursul funcționării structurilor toponimice. Am ilustrat și noi dinamica unor câmpuri toponimice în procesul de integrare toponimică în zone bilingve, în spiritul observațiilor mai vechi ale grupului de la Leipzig.

În cazul interferențelor lingvistice, cauza acestei dinamici poate fi găsită în modalitatea în care se realizează un „împrumut toponimic”, similar de altfel cu modalitatea în care se realizează orice împrumut lexical:

– nu se împrumută întreaga structură toponimică, ci numai anumiți componenți ai câmpului toponimic, uneori chiar cu ignorarea nucleului denominativ, tot așa cum la nivelul lexicului comun se împrumută apelativul într-una sau mai multe accepțiuni, și nu cu toate sensurile sale din limba-sursă; cu alte cuvinte, nu este împrumutat un întreg câmp toponimic cu toți componenții acestuia, ci doar elemente disparate ale câmpului, fenomen însoțit și de o refacere a raportului de desemnare dintre toponim și referentul geografic, refacere care corespunde într-un fel eventualei resemantizări pe care o poate suferi un apelativ împrumutat (Cojocaru 2003: 104);

– în limba-țintă câmpul toponimic poate fi remodelat, adică relațiile dintre componenții structurii toponimice pot fi modificate, raportul însuși de desemnare, din limba-sursă, poate fi modificat;

– calitatea termenilor unei sintagme toponimice poate fi modificată, respectiv termenul generic al unei sintagme din limba-sursă poate deveni termenul specific al unui nou toponim în limba-țintă.

Aceste fenomene au fost ilustrate convingător de către noi prin analiza a două câmpuri toponimice dintr-o zonă bilingvă, româno-maghiară, din Carpații Orientali de la fosta graniță a Moldovei cu Transilvania (județele Bacău și Harghita). În primul caz este vorba despre un câmp toponimic maghiar creat în jurul nucleului denominativ (*Halasz*)*Kut* „Fîntîna Pescarilor”, de la care s-au format hidronimul *Kutpatak* „Pîrîul Fîntîinii”, oronimul *Kuthegy* „Muntele Fîntîinii” și horonimul *Kutfej* „Capul Fîntîinii”, ultimul denumind zona de la izvorul pîrîului *Kutpatak*. Este un câmp unitar, cu relații clare între componenții acestuia. Utilizatorii români din zonă au preluat inițial din acest câmp doi componenți, *Cutfeiu* și *Cutechiul* (< magh. *Kuthegy*), ultimul păstrîndu-și relația referențială și calitatea de oronim. Primul toponim a suferit, însă, o modificare a relației referențiale și, implicit, a calității sale, fiind utilizat de români pentru a denumi întregul curs de apă, substituindu-se hidronimului maghiar original. Cauza acestor modificări a fost ignorarea de către utilizatorii de limbă română tocmai a nucleului denominativ, și anume *HalaszKut*. Din această cauză, câmpul toponimic și-a pierdut unitatea, pierzîndu-se și relația dintre cei doi componenți ai câmpului românesc, *Cutfeiu* și *Cutechiul*, ajungîndu-se în planul toponimic românesc, într-o fază ulterioară, la remodelarea structurii și refacerea unității acesteia prin generalizarea formei *Cutfei*. În acest fel s-a eliminat asimetria apărută inițial în structura românească: pîrîul se numea *Cutfei*, iar muntele din care acesta izvorăște, *Cutechi*¹.

Cel de-al doilea câmp analizat ilustrează elocvent ultimul fenomen semnalat de noi în cazul interferențelor toponimice, și anume modificarea calității termenilor unei sintagme toponimice, în speță termenul generic al unei sintagme toponimice din limba-sursă poate să devină termenul specific al unui nou câmp toponimic în

¹ Pentru detalii de analiză, v. Cojocaru 2005: 82-86 și Cojocaru 2013a: 39.

limba-țintă. Este vorba de sintagma maghiară *NemereFark* „Coadă Nemirei” denumind prelungirea spre nord a muntelui Nemira. Această sintagmă făcea parte, în planul toponimic maghiar, din câmpul creat în jurul oronimului *Nemira*, ultimul fiind preluat, de fapt, de la vorbitorii români. Utilizatorii români au preluat denumirea maghiară și au creat în jurul ei un nou câmp, *Farcul*, foarte amplu și independent de câmpul inițial *Nemira*, câmp în care vechiul entopic maghiar *farok/fark* a devenit elementul specific, și nu termenul generic al noului toponim. Confirmarea acestei modificării de statut a termenului în discuție este dată de noua formă maghiară a părții nordice a muntelui Nemira, *FarkHavas*, în care primul element nu mai are sensul de „coadă”, o denumire de genul **Muntele Cozii* nefiind posibilă, ci de „*Muntele* [pe care românii îl denumesc] *Farcul*” (maghiar *havas* „munte”)².

Am propus extinderea conceptului de remotivare toponimică și la cazurile de mai sus. Teoria câmpurilor toponimice³ ne ajută să înțelegem modificările de la nivelul câmpului. Din această perspectivă putem înțelege prin *remotivare* reevaluarea relațiilor dintre componentele câmpului, modificarea calității elementului generic și a celui specific din sintagmele toponimice și chiar reevaluarea raportului de desemnare însuși (Cojocaru 2013a: 38).

Această „reinterpretare” a fost calificată de Eugen Coseriu ca fiind un fenomen normal în funcționarea întregului sistem al limbii, manifestându-se uneori ca „o interpretare deviantă; diacronia însăși a sistemului – remarcă același lingvist – se construiește parțial prin reinterpretare” (Coseriu 1996: 32).

3. În completarea teoriei reprezentanților grupului de la Leipzig am relevat existența, în plan intralingvistic, a unei concurențe permanente între nucleele denominative și structurile generate în jurul acestora, concurență care provoacă o dinamică specială (Cojocaru 2013a: 39).

Regăsim aceste fenomene și la nivel intralingvistic, eventual dintr-o altă perspectivă. În primul rând este implicată chiar noțiunea de *perspectivă a denominatorului*, așa cum am denumit-o noi, care poate fi cauza unor variații în denominația toponimică. Pentru că perspectiva externă, exterioară zonei, operează *volens nolens* o „selecție” a obiectelor pasibile de a fi numite, în mod evident se vor schimba și relațiile dintre obiecte. De cele mai multe ori aceste diferențe în înțelegerea solidarităților geografice dintr-o regiune de către cineva din afara ei nu influențează în vreun fel nomenclatura internă, locală, nu sînt, deci, preluate și de către localnici sau nu produc schimbări în structurile toponimice din zonă.

Diferența de perspectivă poate avea, însă, consecințe chiar asupra procesului de denominare toponimică, afectînd implicit structurile toponimice și relațiile dintre ele. Avem în vedere aici și diferențe în a „vedea” o anumită regiune, în a repartiza diverși centri de greutate într-un areal geografic și, în consecință, în a-i

² Pentru detalii de analiză, v. Cojocaru 2005: 81-82 și Cojocaru 2013b: 226.

³ Pentru conceptul de *câmp toponimic*, v. Moldovanu 2010.

folosi în generarea unor structuri toponimice. Ceea ce nu este relevant pentru un localnic poate deveni relevant pentru un outsider. Ceea ce *nu* poate fi considerat contiguu, solidar din punct de vedere geografic de către un localnic, poate deveni astfel din perspectiva unuia din afara zonei.

În afară de exemplul analizat de noi în *Toponimia văii mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, și anume cîmpul toponimului *Lapoș* cu *Schitul Lapoș* vs. *Schitul Dărmănești*, poate fi adusă în discuție și situația toponimului *Ocna*, astăzi *Tîrgul Ocna*, denumind o localitate din Bacău, numită de Dimitrie Cantemir *Ocna Trotușului*, adică prin raportare la un reper relevant pentru un privitor din afara zonei, ca în cazul *Schitului de sub Muntele Lapoș*, numit din exterior *Schitul Dărmăneștilor* (Cojocaru 2005: 39-40). Formularea aparent ciudată apare deja într-un document de la 1502 referitor la *Tîrgul Trotuș*, pe de o parte, și *Ocna* sau *Tîrgul Ocnei*, pe de altă parte, două repere importante din zonă, deși, este drept, învecinate. În acel an, Ștefan voievod întărește mănăstirii Putna o danie de 150 de drobi de sare pe an *от<ъ> нашеи ѡкни от<ъ> Топруша* de la „ocna noastră de la Trotuș”!⁴. Remarcam atunci că în acest caz *Trotuș* nu indică râul, ci tîrgul (sau ținutul omonim), tîrgul avînd în acea epocă o importanță mult mai mare decît *Ocna* ce abia era în formare ca așezare independentă. *Trotușul* ca localitate de vamă este menționat încă de la 1408 în privilegiul comercial al lui Alexandru cel Bun către negustorii lioveni, iar ținutul omonim se constituie și el în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Totuși D. Cantemir însuși menționează în cartea sa ambele localități, *Ocna* și *Trotușul*, fiecare avînd denumirea sa. El vorbește de „*Ocna* și (*Tîrgul*) *Trotușului*, lîngă apa *Trotușu*, tîrguri renumite pentru salinele [...] împrejurul lor” (Cantemir 1973: 34). Raționamentul nostru continua cu observația că la acea epocă soarta salinelor încă era legată de *Tîrgul Trotușului*, localitate mai veche și mai ales cu un prestigiu mai vechi (fost punct de vamă al Moldovei), de vreme ce autorul trimite la ambele tîrguri cînd este vorba despre ocele domnești. Adaugăm acum la cele afirmate *supra* constatările lui D. Vitcu (1987: 33), care arată că strămutarea întregii administrații a ocnelor de la *Tîrgul Trotuș* la *Tîrgul Ocna* a avut loc începînd de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, dar a fost definitivată abia în secolul următor. Același subliniază faptul că „pînă spre sfîrșitul secolului al XVI-lea exploatarea organizată a sării este localizată în acte doar la *Tîrgul Trotuș*” (Vitcu 1987: 31). La 1646 Bandini încă mai folosea ca reper în identificarea Ocnelor domnești numele vechii vămi din acea parte a Moldovei: pentru misionarul italian *Ocnele* se aflau încă „la apusul orașului *Trotuș* [unde] este o groapă de sare pe coasta unui munte; la poale este un sat (*pagus*) ce are pînă la 300 case” (apud Vitcu 1987: 32). Localitatea în discuție nu are un nume propriu pentru Bandini. Legătura administrativă inițială dintre *Tîrgul Trotuș* și *Tîrgul Ocna* este de altfel consemnată și de pecetea primei

⁴ An 1502 nov. 17 (Bogdan 1913: 209–211); cf. și CAT. MOLD.: 52; DRH, A, III: 504.

localități, care avea printre alte elemente un lucrător cu un ciocan în mână, principala unealtă a lucrătorului de ocnă (Iorga 1904: 281).

Nu avem, în acest caz, indicii care să ne ajute să înțelegem cum s-ar fi dezvoltat numele în discuție – adică *Ocna* cu *Tîrgul Ocnei* – din punctul de vedere strict local, unde relația dintre cele două localități nu era percepută așa de strîns cum o vedeau cei din exteriorul zonei. Însă faptul că denumirea de *Ocna Trotușului* nu s-a perpetuat, rămînînd fără efect în planul toponimiei locale, ne face să ne gîndim iarăși la o diferențiere între o perspectivă *exterioară* zonei și una *interioară* acesteia. De fapt o dezvoltare internă a numelui nu are nevoie de prezența determinării, entopicul putînd fi utilizat absolut: *Ocna*, *La Ocnă*. Tocmai prezența determinantului (*Ocna*) *Trotușului* sugerează un denominator cu o perspectivă mai largă decît cea locală.

Un fenomen similar, de revitalizare a perspectivei asupra referentului geografic, sau mai exact de repetare a procesului denominativ ni-l oferă cazurile de dublete toponimice, în care utilizatorul din limba-țintă, în absența motivării toponimului preluat și utilizat, poate reface același raport denominativ pe care l-a avut în vedere și primul denominator. Ne referim atît la existența în aceeași microzonă a unor dublete toponimice desemnînd referenți diferiți, dar aflați în relativă apropiere unul față de altul, de tipul *Dofteana/ Doftenița* alături de *Păcura/Păcurița*⁵, sau *Studinețul*, afluent al Tutovei, pe care se află satul *Recea*, dar și la cazul toponimului *Toplița*, augmentat în sintagma oximoronică *Toplița Rece* (Stulpicani, județul Suceava), care, eventual, presupune o *Topliță Caldă*, sintagmă aparent tautologică. În zona Tîrgului Neamț – Baia, denominatori de origine slavă și română au creat toponimele *Secul*, respectiv *Suha*. Primul toponim este redat în documentele slavone prin *Suha*, așadar o denotație de tradiție dublă sau o concurență între cele două planuri de denotație, slav și românesc. O *Topliță Seacă* de pe lîngă Mănăstirea Secul din Neamț este numită în documentele slavone *Sucha Toplica*. De altfel actualul sat Valea Moldovei, situat pe râul Moldova în amonte de pîraiele Suha Mică și Suha Mare din Suceava, se numea pînă în anul 1968 *Valea Seacă* (TTRM, I₂: s.v.).

Tot în partea nordică a Moldovei întîlnim dubletul *Salcia/ Verbia*, primul toponim denumind o localitate lîngă Suceava, pe râul Siret, cel de-al doilea, o localitate tot de pe Siret, dar în aval de Suceava, spre orașul Siret de lîngă granița cu Ucraina. Toponime similare de la aceeași bază ucraineană au mai fost atestate pe Jijia: satul *Verbia*, lîngă Corlăteni, județul Botoșani (*ibidem*: 981/1), astăzi doar un șes, *Șesul Verghii*, și *Verbovți* de pe Bahlui, fostă localitate lîngă Ceplenița de lîngă Hîrlău (DIR, A, XVI-IV: 286).

Un al doilea fenomen de relevat în cazul dinamicii intralingvistice, pe lîngă perspectiva denominatorului, este modificarea aspectului socio-geografic al zonei

⁵ Este vorba de hidronime desemnînd ape curgătoare din comuna Dofteana, județul Bacău; pentru o analiză mai amănunțită a cazului, v. Cojocaru 2005: 52-54.

care poate induce modificări în structurile toponimice. Pentru exemplificare, cf. analiza făcută de noi câmpului toponimic *Lapoș* (Cojocaru 2005: 90-94). Apariția unui *nexus* între muntele *Lapoș* și un pârâu numit *Dărmăneasca*, și anume apariția *Schitului Lapoș*, a făcut ca hidronimul să fie atras în câmpul toponimului *Lapoș*.

Un al treilea aspect ar putea fi cel al unei dinamici aparent intralingvistice, care are în fapt rădăcini în relații interlingvistice:

– variantele magh. *Monyoro/ Mogyoro* care explică dublarea toponimului la nivelul limbii române: existența formelor *Măieruș* și *Măgheruș/Moghioroș* desemnând un pârâu și un munte din bazinul *Uzului*, afluent drept al *Trotușului* din comuna *Dărmănești*, județul *Bacău* (Cojocaru 2005: 61-64). Existența actuală a dubletului toponimic românesc *Măieruș/ Măgheruș* nu stă mărturie, de această dată, unei dinamici intralingvistice, ci este rezultatul evoluției toponimului în planul toponimic maghiar (de la mai vechiul *Monyoro* la mai noul *Mogyoro*), ca și al unei integrări toponimice reiterate în planul toponimic românesc⁶.

– *Bîrzăuța, Bârduța* (Cojocaru 2005: 56-61). Existența actuală a dubletului toponimic românesc *Bîrzăuța/ Bârduța*, desemnând un pârâu și un munte din același bazin al *Uzului*, nu este, nici în acest caz, expresia unor modificări în planul limbii române, ci este rezultatul unei dinamici interlingvistice, iarăși româno-maghiare, mai exact al împrumutului succesiv și reciproc al toponimului de către vorbitorii celor două comunități lingvistice. Această dinamică a avut drept consecințe modificarea raportului referențial (*Bîrzăuța*, hidronim vs. *Bârduța*, oronim), și, implicit, modificarea relațiilor dintre componentii câmpului; în realitate, este vorba chiar de distrugerea unității câmpului toponimic, pentru că utilizatorii români nu mai sesizează legătura etimologică dintre cele două toponime.

– *Nemira, Farcul* (Cojocaru 2005: 81 și Cojocaru 2013b: 226). În planul toponimic românesc sîntem astăzi în prezența a două câmpuri toponimice diferite, fără legătură între ele, în afară de eventuala apropiere geografică. Analiza genezei celui de-al doilea câmp relevă relația etimologică a celor două câmpuri: cel de-al doilea toponim provine din sintagma maghiară *NemereFark*, însemnând *Coadă Nemirei* (v. *supra*), sintagmă care, prin integrarea în planul toponimic românesc, își pierde relația originară cu câmpul toponimic *Nemira*, generînd un amplu câmp toponimic independent.

4. Ilustrarea acestei dinamici intralingvistice poate fi făcută cu exemple luate și din alte zone decît cea cercetată de noi, cum ar fi bazinul rîului *Neamț*. Într-o cercetare amănunțită și bine documentată, realizată prin adunarea materialului toponimic prin anchete directe pe teren și din studierea arhivelor locale, ca și a documentelor editate, Daniela Ștefania Butnaru prezintă un caz relevant pentru această speță, acela al câmpului creat în jurul hidronimului *Secul*, afluentul drept al rîului *Neamț* pe care se află Mănăstirea *Secul* (Butnaru 2011a: 166-168). Câmpul în discuție ilustrează perfect mai multe fenomene enumerate de noi ca

⁶ Cf. și Petrovici 1948: 229-237.

definind dinamica toponimică intralingvistică: modificarea relațiilor dintre componentii câmpului (inițial Mănăstirea Secul își trăgea numele de la pârîul omonim, în prezent raportul dintre cele două nume este perceput în sens invers, cu alte cuvinte, o evoluție de la *Pârîul Sec* sau *Secul* la *Pârîul Secului* adică al *Mănăstirii Secul*); în consecință, schimbarea raportului de desemnare inițial (hidronimul nu mai trimite la o calitate a cursului de apă, ci la relația de contiguitate relativă cu un component al câmpului, anume cu mănăstirea); implicit putem vorbi și de o remodelare a câmpului respectiv. Analiza autorului este relevantă pentru funcționalitatea conceptului de dinamică internă propus de noi încă din 2005:

„Toponimul primar [al câmpului *Secul*] este hidronimul Secul. [...] Mănăstirea a devenit cel mai important obiect din câmp, iar pârîul pe care se află a preluat numele acesteia, una din dintre formele actuale ale hidronimului fiind *Pârîul Secului* (adică ‘pârîul Mănăstirii Secul’). [...] Toponimul primar, nucleul câmpului, devine toponim secundar, rezultat al polarizării realizate de la un alt toponim din câmp” (Butnaru 2011b: 159-160).

Așadar, fenomenul evoluției de la *Nemere* [Havas] *Fark* la *FarkHavas*, din planul interferențelor interlingvistice, își găsește corespondent într-un fenomen similar din planul dinamicii intralingvistice, și anume în evoluția de la *Pârîul Sec/Pârîul Secul* la *Pârîul [Mănăstirii] Secul* sau *Pârîul Secului*. Ambele fenomene presupun o remodelare a unui câmp toponimic, prin modificarea relației referențiale inițiale și refacerea relațiilor dintre componentii câmpului.

În încheiere, amintim afirmația făcută de un lingvist al Grupului de la Leipzig, afirmație care trebuie aplicată, în intenția autorului, dinamicii toponimice interlingvistice: Karl Gutschmidt afirmă că gradul de *înțelegere* a unui toponim nu alterează gradul său de integrare: „Die Kenntnis eines Objekts, von dem der Name übertragen wird, ist nicht obligatorisch. Neue Namen können sogar mit Mitteln einer fremden Sprache gebildet werden” (Gutschmidt 1984: 24). Afirmația poate fi înțeleasă, însă, și în contextul dinamicii intralingvistice, unde cauze specifice pot declanșa în funcționarea structurilor toponimice fenomene similare, într-o anumită măsură, celor întâlnite în cazul procesului de adaptare în limba-țintă a unui toponim împrumutat.

Bibliografie

- Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, Atelierele grafice Socec & Co, București, 1913.
- Butnaru, Daniela Ștefania, *Toponimia bazinului hidrografic al Neamțului*, Editura Alfa, Iași, 2011a.
- Butnaru, Daniela, *Secul, un toponim din Valea Neamțului*, în Nevaci, Manuela (ed.), *Studia Linguistica et Philologica. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu la 70 de ani*, Editura Universității, București, 2011b.
- Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Academiei Române, București, 1973.

- Cojocaru, Vlad, *Apelative și termeni tehnici*, în ALIL, XXXIX-XLI, 1999-2001 (apărut în 2003).
- Cojocaru, Vlad, *Toponimia văii mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Editura Casa Demiurg (Colecția Lingua), Iași, 2005.
- Cojocaru, Vlad, *La remotivation des toponymes dans la perspective des structures toponymiques*, în *Le nom propre a-t-il un sens? Actes du XVe Colloque International d'Onomastique, Aix-en-Provence, 2010*, Presses Universitaires de Provence, 2013a.
- Cojocaru, Vlad, *Toponymische Interferenzen in zwei-sprachigen Arealen. Toponymische Integration*, în *Akten des XII. Internationalen Germanistenkongresses Warschau, 2010. Vielheit und Einheit der Germanistik Weltweit*, vol. 17, Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Warszawa-Wien, Peter Lang Verlag, 2013b.
- Coseriu, Eugen, *Lingvistica integrală*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
- Eichler, Ernst/ Šramek, Rudolf, *Thesen zur toponymischen Integration*, în *Sprachkontakt im Wortschatz*, in: Ernst Michael Christoph, Ernst Eichler, Karlheinz Hengst, Rudolf Šramek (ed.), *Sprachkontakt im Wortschatz – Dargestellt an Eigennamen. Thesen und Diskussionsbeiträge zum Internationalen Symposium „Karlheinz Eigennamen im Sprachkontakt”, 16-17 November 1982*, Karl Marx Universität Verlag, Leipzig, 1984.
- Gutschmidt, Karl, *Zu extralinguistischen Aspekten der Integration. Bemerkungen zur Bedeutungsproblematik*, în Ernst Michael Christoph, Ernst Eichler, Hengst, Rudolf Šramek (ed.), *Sprachkontakt im Wortschatz – Dargestellt an Eigennamen, Thesen und Diskussionsbeiträge zum Internationalen Symposium „Eigennamen im Sprachkontakt”, 16-17 November 1982*, Karl Marx Universität, Leipzig, 1984.
- Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, Editura Ministeriului de Instrucție, București, 1904.
- Moldovanu, Dragoș, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului MOLDOVA)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010.
- Petrovici, Emil, *Toponimicele Mărăjdia, Măierău, Muierău, Mănerău, Măieruș, Măriuș, Măgheruș, Monorostia, Mănărade*, în „Dacoromania”, XI, 1948.
- Vitcu, Dumitru, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1987.

Sigle

- CAT. MOLD. = *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului*, Supliment I, București, 1975.
- DIR, A, XVI-IV = *Documente privind istoria României. A. Moldova*, vol. XVI-IV, Editura Academiei Române, București, 1952.
- DRH, A, III = *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. III, Editura Academiei Române, București, 1980.
- TTRM, I₁₋₂ = *Tezaurul toponimic al României. Moldova* (coordonator: Dragoș Moldovanu). I₁₋₂, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale (1772-1988)*, Editura Academiei Române, București, 1991-1992.